LISÄSELVITYS

Rikosoikeuden apulaisprofessori Tatu Hyttinen

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE

Asia: HE 52/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 37 luvun muuttamisesta.

Kysymyksenasettelu

Olin tiistaina 4.5.2021 kuultavana lakivaliokunnassa yllä mainitusta hallituksen esityksestä. Hallituksen esityksessä ehdotetaan muun ohella sitä, että törkeästä maksuvälinepetoksesta (ehdotettu RL 37:9) ja törkeästä maksuvälinerikoksesta (ehdotettu RL 37:13) voitaisiin tuomita vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään viideksi vuodeksi. Viiden vuoden enimmäisvankeusrangaistus on Suomessa epätyypillinen. Ehdotettujen törkeän maksuvälinepetoksen ja törkeän maksuvälinerikoksen kaltaisissa teoissa rangaistusasteikko on yleensä vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen.

Kuulemistilaisuudessa nousi esiin kysymys tarpeesta muuttaa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:ää. Kyseisen lainkohdan mukaan rikosasiassa käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja, jos mistään syytteessä tarkoitetusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään neljä vuotta. Niinpä käräjäoikeus ei olisi yhden tuomarin kokoonpanossa päätösvaltainen ratkaisemaan asiaa, jossa vastaaja syytettäisiin törkeästä maksuvälinepetoksesta tai törkeästä maksuvälinerikoksesta, joiden enimmäisrangaistuksiksi on ehdotettu viittä vuotta vankeutta.

Kuulemisen jälkeen lakivaliokunta pyysi minulta kirjallista lisäselvitystä seuravasta kysymyksestä: Olisiko perusteltua muuttaa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:ää siten, että törkeät maksuvälinerikokset ja törkeät maksuvälinepetokset voitaisiin ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa? Kysymys on ensisijaisesti rikosprosessioikeudellisesta asiasta, mutta asialla on läheinen liitäntä nyt käsiteltävänä olevaan maksuvälinpetosdirektiiviin ja sen täytäntöönpanoon.

Yhden tuomarin kokoonpanon riittävyys

Ennen vuotta 2019 käräjäoikeus oli yhden tuomarin kokoonpanossa päätösvaltainen, jos syytteessä tarkoitetusta teosta voitiin tuomita enintään kaksi vuotta vankeutta (1.1.2019 saakka voimassa ollut OK 2:6). Lisäksi oikeudenkäymiskaari (1.1.2019 saakka voimassa ollut OK 2:6)

sisälsi niin sanotut listarikokset, joissa käräjäoikeus oli päätösvaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa, vaikka rikoksesta säädetty maksimirangaistus oli yli kaksi vuotta vankeutta. Kyseiset listarikokset olivat virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, törkeä varkaus, törkeä kavallus, törkeä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, törkeä kätkemisrikos, törkeä vahingonteko, törkeä petos, törkeä maksuvälinepetos, törkeä tietomurto ja rekisterimerkintärikos.

Kuten on havaittavissa, listarikokset sisälsivät myös törkeän maksuvälinepetoksen, josta enimmäisrangaistus on tällä hetkellä neljä vuotta vankeutta. Niinpä käräjäoikeudet ovat olleet päätösvaltaisia ratkaisemaan törkeät maksuvälinepetoasiat yhden tuomarin kokoonpanossa jo ennen kuin yhden tuomarin ratkaisuvalta laajennettiin yleisesti koskemaan sellaisia rikoksia, joista enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta. Tämä tarkoittaa käytännössä siis sitä, että käräjäoikeudessa tuomarit ovat voineet jo pidemmän aikaa ratkaista törkeät maksuvälinepetosrikosasiat yhden tuomarin kokoonpanossa.

Tammikuusta 2019 alkaen oikeudenkäymiskaarten 2 luvun 6 §:ää muutettiin siten, että käräjäoikeus on päätösvaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa kaikissa niissä tilanteissa, joissa syytteessä tarkoitetusta teosta voidaan tuomita enintään neljä vuotta vankeutta. Muutoksen ensisijaisena tavoitteena oli prosessiekonomian lisääminen, eli se, että mahdollisimman moni rutiinityyppinen rikosasia ratkaistaan yhden tuomarin kokoonpanossa, jolloin käräjäoikeudet voivat suunnata henkilöresursseja vaativampien asioiden käsittelyyn (ks. myös LaVM 2/2018 vp, s. 4). Muutos oli periaatteellisesti merkittävä, mutta perusteltu.

Jos nyt ehdotettu rikoslain 37 uudistus tulee voimaan, käräjäoikeudet eivät olisi enää päätösvaltaisia yhden tuomarin kokoonpanossa käsitellessään maksuvälipetoksen tai maksuvälinerikoksen törkeitä tekomuotoa. Edellä toteamallani tavalla tämä perustuisi siis siihen, että törkeästä maksuvälinepetoksesta (ehdotettu RL 37:9) ja törkeästä maksuvälinerikoksesta (ehdotettu RL 37:13) voitaisiin ehdotuksen mukaan tuomita vankeutta viisi vuotta. Käräjäoikeuksien päätösvallan näkökulmasta tilanne muodostuisi jopa paradoksaaliseksi, etenkin, kun huomioi, että törkeät maksuvälinepetosasiat on voitu ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa jo ennen kuin yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltaa laajennettiin merkittävästi vuonna 2019. Pitäisinkin perusteltuna, että lainsäätäjä mahdollistaisi törkeiden maksuvälinepetosten ja törkeiden maksuvälinerikosten ratkaisemisen yhden tuomarin kokoonpanossa, vaikka niistä voitaisiinkin tulevaisuudessa tuomita vankeutta viisi vuotta.

Lisäksi on syytä huomioida, että yhden tuomarin kokoonpanossa voidaan nykyisin istua jo varsin vakavia rikosasioita, kuten törkeitä kiihottamisia kansanryhmää vastaan (RL 11:10a), turvallisuussalaisuuden paljastamisia (RL 12:7), virkamiehen väkivaltaisia vastustamisia (RL 16:1), törkeitä lahjuksen antamisia (RL 16:14), törkeitä eläinsuojelurikoksia (RL 17:14a), seksuaalisia hyväksikäyttöjä (RL 20:5), lapsensurmia 21:4), törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvien rikosten valmisteluja (RL 201:6a), törkeitä varkauksia (RL 28:2) ja monia muita

rikoksia, joissa enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta. Käytännössä yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan ulkopuolelle onkin vuodesta 2019 alkaen suljettu vain erityisen moitittavana ja vahingollisena pidetyt rikokset. Tätäkin taustaa vasten olisi epätyydyttävää, että yhden tuomarin kokoonpanon ratkaisuvallan ulkopuolelle jäisivät maksuvälipetoksen ja maksuvälinerikoksen törkeät tekomuodot.

Vaihtoehdot

Käsittääkseni sääntelyvaihtoehtoja olisi kaksi. Yhtäältä olisi mahdollista lisätä tammikuussa 2019 voimaan tulleeseen oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:ään niin sanotut listarikokset, jotka käräjäoikeus voisi ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa, vaikka enimmäisrangaistus olisikin yli neljä vuotta vankeutta. Listarikoksina voitaisiin mainita törkeä maksuvälinepetos ja törkeä maksuvälinerikos. Itse en tosin pitäisi tällaista sääntelyvaihtoehtoa perusteltuna, kun vastikään käräjäoikeuden päätösvaltaa on selkeytetty ja yksinkertaistettu poistamalla oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:stä erilliset listarikokset.

Toinen sääntelyvaihtoehto olisi se, että yhden tuomarin päätösvalta ulotettaisiin koskemaan rikoksia, joista on säädetty enimmäisrangaistukseksi viisi vuotta vankeutta. Tällöin käräjäoikeus voisi ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa myös maksuvälipetoksen ja maksuvälinerikoksen törkeät tekomuodot.

On huomioitava, että viiden vuoden enimmäisrangaistus koskee myös törkeää datavahinkoa (RL 35:3b), törkeää tietoliikenteen häirintää (RL 38:6), törkeää tietojärjestelmän häirintää (RL 38:7b) sekä sinänsä merkityksetöntä rikosta sukuoikeuksia vastaan (RL 18:2.1, josta pitäisi kuritushuoneen sijasta tuomita vankeutta enintään viisi vuotta). Näin ollen yhden tuomarin päätösvallan kasvattaminen viiteen vuoteen laajenisi kattamaan törkeän maksuvälinepetoksen ja törkeän maksuvälinerikoksen lisäksi edellä mainitut rikokset.

Johtopäätös

Aikaisemmin lakivaliokunta on perustellusti todennut, että yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentamisessa on kysymys merkittävästä asiasta (LaVM 2/2018 vp, s. 4). Siltikin katson, että oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:ää olisi perusteltua muuttaa siten, että käräjäoikeus olisi päätösvaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa, jos syytteessä tarkoitetusta teosta voidaan tuomita vankeutta enintään viisi vuotta. Luonnollisestikin asiaa kannattaa harkita huolellisesti ja monelta kantilta.

Käytännössä kysymys olisi siis siitä, että rikosasioiden käsittelyn jouhevuus mukautettaisiin niihin velvoitteisiin, joita seuraa maksuvälinepetosdirektiivin sisältyvistä rangaistusten ankaruuteen liittyvistä vaatimuksista. Ongelmallisena on tosin pidettävä sitä, että

rikosoikeudellisista direktiiveistä seuraavat enimmäisrangaistuksia koskevat vaatimukset vaikuttavat olevan ongelmallisia paitsi rikosoikeudellisesti myös rikosprosessioikeudellisesti. Rikosoikeudelliset ja rikosprosessioikeudelliset ratkaisut olisi perustellumpaa tehdä muista lähtökohdista kuin siitä syystä, että rikosoikeudellinen direktiivi ei salli suomalaiseen rikos- ja rikosprosessioikeussystematiikkaan paremmin istuvaa neljä vuoden enimmäisrangaistusta vaan edellyttää säätämään viiden vuoden enimmäisrangaistuksen.

Helsingissä 5.5.2021

Tatu Hyttinen
OTT, VTM, VT, rikosoikeuden apulaisprofessori